

บทที่ 4

สถานภาพและบทบาทของภิกษุณีในประเทศไทย

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะนำเสนอเรื่องราวของสถานภาพและบทบาทของภิกษุณีในประเทศไทย โดยจะแยกนำเสนอข้อมูลในส่วนของสถานภาพของภิกษุณีเป็นประเด็นแรก และบทบาทของภิกษุณีในประเทศไทยเป็นประเด็นที่สอง ดังนี้

4.1 สถานภาพของภิกษุณีในประเทศไทย

นับตั้งแต่เหตุการณ์นายนิรินทร์ ภาษิต จนถึงภิกษุณีธัมมนันทา ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่สตรีไทยหลายคนออกไปบวชเป็นภิกษุณีในต่างประเทศ ถึงแม้ในเวลานี้จะยังมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนของพระภิกษุสงฆ์ที่มีในประเทศไทย แต่จำนวนประชากรของภิกษุณีไทยก็เริ่มเพิ่มมากขึ้นมิได้ลดน้อยลง ข้อนี้ทำให้คาดการณ์ได้ว่ากระแสของการบวชภิกษุณีมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้น การเพิ่มจำนวนของภิกษุณีในประเทศไทยมีความเป็นไปได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้ สถานภาพของภิกษุณียังไม่เป็นที่ชัดเจนในสังคมไทย เนื่องจากยังมีข้อคัดค้านถึงการได้มาซึ่งสถานภาพความเป็นภิกษุณิดังนั้นภิกษุณีจึงยังเป็นเสมือนนักบวชต่างด้าว แม้ว่าจะเป็นคนไทยก็ตาม เมื่อเป็นเช่นนี้ประเด็นในเรื่องสถานภาพของภิกษุณีจึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษา ซึ่งในหัวข้อนี้ผู้ศึกษาได้แยกนำเสนอไว้เป็นประเด็น ได้แก่ ประเด็นเรื่องการได้มาซึ่งสถานภาพ, ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับคณะสงฆ์, ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับรัฐบาล, และความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับสังคม โดยประเด็นดังที่กล่าวมา มีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 การได้มาซึ่งสถานภาพ

สถานภาพของภิกษุณีได้มาด้วยการบวช และเมื่อดูจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ภิกษุณีในสังคมไทย มีความพยายามในการบวชหลายช่องทางเพื่อให้ได้มาซึ่งสถานภาพภิกษุณี ดังนี้

ช่องทางที่ 1 การบวชโดยใช้พระภิกษุเถรวาทเป็นผู้บวชให้แต่เพียงฝ่ายเดียว การบวชในครั้งนี้เกิดขึ้นในกรณีของ สามเณรี สาระ และจงดตี ที่นายนรินทร์ ผู้เป็นบิดาสันับสนุนให้บวช อย่างไรก็ตามการบวชในครั้งนี้ ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม และได้รับการต่อต้านอย่างรุนแรง แม้กระทั่งพระภิกษุที่เพียงลือกันว่าเป็นอุปัชฌาย์ให้สามเณรีทั้งสองยังถูกจับสึก¹

ช่องทางที่ 2 การบวชโดยคณะสงฆ์มหายาน โดยมีทั้งพระภิกษุ และพระภิกษุณี กรณีการบวชครั้งที่ 2 ของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2514 โดยมีพระคุณท่านศาสตราจารย์เต้าอัน แห่งสำนักเขาวัดตุงชาน เป็นอุปัชฌาย์พร้อมด้วยพระอาจารย์อีก 9 รูป มีกรรมวาจาจารย์ 2 รูป และพระพี่เลี้ยง 2 รูป ได้รับฉายาว่า “สีอ ต้า เต้า ฝ่า ซื่อ” แปลว่า “พระมหาโพธิธรรมาจารย์ วงศ์ศากยะ”² การบวชในครั้งนี้เป็นไปตามวิธีการบวชของฝ่ายมหายาน โดยเฉพาะ เมื่อบวชแล้ว ภิกษุณีวรมัย ก็สังกัดพระพุทธศาสนานิกายมหายาน จากใต้หวัน ซึ่งสถานภาพภิกษุณีของภิกษุณีวรมัยในกรณีนี้ มิได้รับการต่อต้านจากคณะสงฆ์เถรวาทในเมืองไทยแต่อย่างใด กล่าวได้ว่า นี่อาจเป็นทางออกของการได้มาซึ่งสถานภาพของภิกษุณี โดยที่ไม่กระทบเทือนกับคณะสงฆ์เถรวาทซึ่งเป็นคณะสงฆ์หลักในเมืองไทยมากนัก

ช่องทางที่ 3 การบวชโดยคณะสงฆ์นานาชาติ การบวชโดยวิธีนี้เกิดขึ้นหลังจากมีการจัดประชุมนานาชาติ เรื่องภิกษุณี และแม่ชีที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย ในการประชุมครั้งนี้ที่ประชุมได้มีมติให้ก่อตั้งองค์กรศากยธิดาขึ้นเพื่อส่งเสริมสถานภาพและบทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา รวมทั้งส่งเสริมให้มีการรื้อฟื้นการบวชสตรีในประเทศต่าง ๆ เหตุการณ์ในครั้งนี้ทำให้การเคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นภิกษุณีตื่นตัวมากขึ้น หลังจากการประชุมในครั้งนั้น ก็ได้มีสตรีไทยคนแรกที่ได้เข้าร่วมบวชเป็นสามเณรีโดยคณะสงฆ์นานาชาติ คือคุณชุติมา โดยการบวชในครั้งนี้เป็นการร่วมมือของพระภิกษุ และภิกษุณีสงฆ์ หลายประเทศ โดยมีวิธีการบวช ดังนี้

1. ผู้บวชนุ่งห่มชุดขาว เข้าไปกราบพระอุปัชฌาย์ที่เป็นพระภิกษุ และภิกษุณีซึ่งมีทั้งมหายานและเถรวาท
2. ได้รับการขลิบผม และปลงผมจากภิกษุณี

¹ ศักดินา ฉัตรกุล ณ อยุธยา, ชีวิต แนวคิด และการต่อสู้ของ “นรินทร์กัลิง” หรือ-นรินทร์ ภาษิต, คนขวางโลก (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2536), น. 62-65.

² พิมพ์พันธุ์ หาญสกุล และคนอื่น ๆ , สามเณรีธัมมันทา ผู้ประกาศจุดยืนพลิกฟื้นภิกษุณีไทย รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พระอาทิตย์, 2544), น.200-202.

3. เข้ามากราบพระอุปัชฌาย์อีกครั้ง พร้อมทั้งสมาทานศีลเพื่อการบรรพชาเป็นสามเณรี
4. นำจีวรถวายแก่พระอุปัชฌาย์
5. พระอุปัชฌาย์มอบจีวรให้ภิกษุณีผู้ช่วย ครองผ้าจีวรเป็นพิธี จากนั้นนำออกไปครองผ้าทั้งชุดให้ถูกต้อง แล้วนำกลับเข้ามาในพระอุโบสถอีกครั้ง
6. สมาทานศีล 10³

ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 ได้มีการจัดบวชภิกษุณีนานาชาติอีกครั้ง และในครั้งนี้ได้มีคนไทยเข้าร่วมบวชเป็นภิกษุณีในการจัดบวชครั้งนี้ด้วย ซึ่งพิธีกรรมในครั้งนั้นแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นาค ขอบวชเป็นสามเณรี เพื่อรับศีล จากนั้นฝึกอบรมประมาณ 3-4 วัน

ขั้นตอนที่ 2 สามเณรีขอบวชเป็นภิกษุณี โดยขอจากภิกษุณีสงฆ์ก่อน จากนั้นถึงจะเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ทำหน้าที่บวชให้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในการอุปสมบทครั้งนี้ดำเนินการตามหลักวินัยของนิกายธรรมยุตตะ แต่ใช้ภาษาจีนเป็นหลักในการสวดญัตติจตุตถกรรมวาจา โดยมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษ สิงห์ อินดี และเกาหลี่ ฯลฯ การสมมติสีมาทำแบบง่าย ๆ ภายในอาคารหลังหนึ่งของวัดจีนพุทธคยา มีพระอุปัชฌาย์ กรรมวาจาจารย์ และอนุสาวนาจารย์ คอยสอบถามอันตรายอิทธิกรรมแล้วเริ่มด้วยญัตติหนึ่งครั้ง และอนุสาวนาสามครั้ง คล้ายกับพิธีกรรมของฝ่ายเถรวาท แต่ในพิธีนี้ไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องหัตบาสมากนัก

ขั้นตอนที่ 3 รับศีลพระโพธิสัตว์ทั้งหมด 58 ข้อสำหรับนักรบวช⁴

อย่างไรก็ตามการบวชในครั้งนี้มีประเด็นที่น่าสนใจต่อการยอมรับสถานภาพของภิกษุณีในการบวชโดยคณะสงฆ์นานาชาติ เนื่องจากฝ่ายเถรวาทต้องมองว่าการทำสังฆกรรมของสงฆ์ต่างนิกายจะมีปัญหาเรื่องนานาชาติสังวาสตามหลักของพระวินัยหรือไม่ เนื่องจากการสืบสายภิกษุณีสงฆ์ในได้วันยังไม่แน่ชัดว่าสืบทอดวงศมาจากเถรวาทในศรีลังกาอย่างไม่ขาดสายหรือไม่ และที่สำคัญภิกษุณีที่ได้วันก็ประกาศตัวเป็นมหายานชัดเจน ดังนั้นจึงยังไม่สามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนว่าภิกษุณีในได้วัน ก็คือภิกษุณีเถรวาท อีกประเด็นที่สำคัญ คือ การไม่พูดถึงสิกขมานาที่ต้องถือศีล 6 ข้อ เป็นเวลา 2 ปี โดยไม่ขาดตกบกพร่อง จึงจะสามารถบวชเป็นภิกษุณี

³ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, นักรบวชหญิงในต่างแดน (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สารมวลชน จำกัด, 2528), น. 57.

⁴ พระศรีวิสุทธิโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต) และคนอื่น ๆ, สตรีในพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2544), น. 99-109.

ได้ การที่ภิกษุณีต้องบวชกับสงฆ์สองฝ่าย และการที่ปวัตตินีบวชสามเณรีเป็นภิกษุณีได้ปีละรูปเท่านั้น ซึ่งในกรณีนี้เท่ากับเป็นการเพิกเฉยต่อครุธรรมซึ่งฝ่ายเถรวาทถือว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบวชภิกษุณี

สรุปได้ว่า ช่องทางในการได้มาซึ่งสถานภาพความเป็นภิกษุณีในปัจจุบันนั้น เมื่อมองในมุมมองของฝ่ายวาทที่มีจุดยืนอย่างเด่นชัดในเรื่องของการรักษาไว้ซึ่งพระวินัย ย่อมที่จะไม่สามารถยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงพระวินัยบางประการเพื่อสถาปนาภิกษุณีเถรวาทขึ้นมาใหม่อีกครั้ง การกระทำดังกล่าวเป็นการปฏิบัติในลักษณะไม่นำพาสิ่งที่มีอยู่มาปฏิบัติ แต่ไปคลำหาสิ่งที่ไม่ใช่หรือตายไปแล้วท่ามกลางความขัดแย้ง จึงเป็นการยากที่จะได้รับความร่วมมือจากฝ่ายเถรวาท

4.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับคณะสงฆ์ไทย

เมื่อภิกษุณีเข้ามาอยู่ในประเทศไทย สิ่งที่จะต้องกล่าวถึงก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุณีกับคณะสงฆ์ เพราะการแสดงออกของคณะสงฆ์ย่อมมีผลกระทบต่ออนาคตของภิกษุณีอย่างแน่นอน ซึ่งในหัวข้อนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญในประเด็น ต่อไปนี้

4.1.2.1 จุดยืนของคณะสงฆ์ไทยที่มีต่อสถานภาพภิกษุณี

ในประวัติศาสตร์คณะสงฆ์ไทย ซึ่งสังกัดนิกายเถรวาทนั้นยึดมั่นในเจตนารมณ์ของการทำสังคายนาครั้งที่ 1 อย่างเคร่งครัด คณะสงฆ์จึงมีเคียดคิดที่จะเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนสิ่งใดที่พระมหาเถระในการทำสังคายนาครั้งนั้นได้ตกลงกันไว้ ลักษณะดังกล่าวเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทตลอดมา ดังนั้นในเรื่องภิกษุณีซึ่งคณะสงฆ์เถรวาทไทยมีมติว่าเป็นสิ่งที่ขาดสูญไปแล้วจากเถรวาท ไม่สามารถที่จะรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ เพราะพระธรรมวินัยไม่เอื้อเพื่อให้จะกระทำเช่นนั้นได้ เนื่องจากวงศ์ของภิกษุณีนั้นขาดสูญไปแล้ว ไม่สามารถจัดหาภิกษุณีให้มาเป็นปวัตตินีเพื่อบวชให้ภิกษุณีใหม่ได้ ดังนั้น เมื่อนายนรินทร์ ภาษิต ผลักดันประวัติศาสตร์การรื้อฟื้นภิกษุณีให้เกิดขึ้นในสังคมไทย คณะสงฆ์ โดยการนำของสมเด็จพระสังฆราช กรมหลวงชินวราวุฒินันท์ จึงมีมติประกาศห้ามพระภิกษุและสามเณรบวชสตรีให้เป็นบรรพชิต พร้อมกับไม่ยอมรับสถานภาพสามเณรีที่นายนรินทร์ผลักดันให้บวช กล่าวได้ว่า ในครั้งนั้นคณะสงฆ์ได้ปฏิเสธการรื้อฟื้นภิกษุณี และสถานะภาพของสามเณรี โดยสิ้นเชิง

แต่ในกรณีของภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ซึ่งมีความสนิทสนมกับพระผู้ใหญ่ในคณะสงฆ์หลายรูป ทั้งฝ่ายมหานิกาย และฝ่ายธรรมยุติ เช่น พระมงคลเทพมุนี วัดปากน้ำ หลวงพ่อลี วัดอโศการาม พระพรหมมุนี วัดบวรนิเวศวิหาร โดยเฉพาะพระพรหมมุนีผู้เป็นอุปัชฌาย์ในการ

บวชชีให้กับภิกษุณีวรมัย กบิลสิงห์ ก่อนที่จะได้บวชเป็นภิกษุณีในกาลต่อมา ความสนิทสนมของภิกษุณีวรมัยกับพระผู้เถระผู้ใหญ่ในฝ่ายปกครอง ในฐานะศิษย์อาจารย์ และทำที่ที่ให้ความเคารพกับคณะสงฆ์ เป็นผลให้มหาเถรสมาคมซึ่งมีพระพรหมมุนีเป็นกรรมการอยู่ด้วย มีมติเกี่ยวกับเรื่องของภิกษุณีวรมัยเพียงสั้น ๆ ว่า “ไม่เป็นการเสื่อมเสียต่อคณะสงฆ์”⁵

เป็นที่ประจักษ์ว่า กรณีของนายนรินทร์ กับกรณีของภิกษุณีวรมัย นั้น คณะสงฆ์มีท่าทีต่างกันอย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าภิกษุณีวรมัย เดิมทีจะเป็นสตรีนักต่อสู้ แต่ก็มีได้มีท่าทีคุกคามคณะสงฆ์เช่นนายนรินทร์ ทิศนะของคณะสงฆ์ที่มีต่อภิกษุณีวรมัย จึงเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างอยู่ แต่ให้ความเคารพกัน แม้คณะสงฆ์จะมีได้ประกาศรับสถานภาพของภิกษุณีวรมัยอย่างเป็นทางการ แต่โดยพฤตินัย เท่ากับคณะสงฆ์ให้การยอมรับในสถานภาพความเป็นภิกษุณี ดังนั้นคณะสงฆ์จึงไม่ได้เข้าไปคัดค้านการดำรงอยู่ของภิกษุณีวรมัย ประการที่สำคัญ สถานภาพของภิกษุณีวรมัยนั้น สังกัดพระพุทธศาสนานิกายมหายานจากไต้หวัน พร้อมกับภิกษุณีวรมัย ไม่ได้เรียกร้องให้มีการรื้อฟื้นภิกษุณีในสังกัดพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดังนั้นทั้งสองฝ่ายจึงมิได้มีข้อพิพาทระหว่างกัน

แต่เมื่อถึงกรณีของ ภิกษุณีธัมมันทาที่มีจุดมุ่งหมายให้คณะสงฆ์ยอมรับสถานภาพภิกษุณี และเปิดโอกาสให้มีการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ในสังกัดคณะสงฆ์เถรวาท การเคลื่อนไหวของภิกษุณีธัมมันทาถูกวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมอย่างมากมาย โดยเฉพาะข่าวที่ปรากฏในสื่อ บางครั้งมีถ้อยคำที่โจมตีคณะสงฆ์ว่า “วัน ๆ ไม่ได้ทำอะไร เอาแต่ฉันและกันนอนกลางวัน”⁶ การมีข่าวเช่นนี้แม้จะไม่เกี่ยวกับเรื่องภิกษุณีโดยตรงแต่ก็มีผลทำให้ภาพพจน์ของภิกษุณีธัมมันทาไม่มีความศรัทธาและก้าวร้าวต่อคณะสงฆ์ เมื่อเป็นเกิดขึ้น พระสงฆ์หลายรูปจึงออกมาตอบโต้แสดงความไม่เห็นด้วย โดยออกมาคัดค้านการรื้อฟื้นภิกษุณี โดยแสดงจุดยืนที่คัดค้าน ด้วยเหตุผลหลักที่สนับสนุน 2 ประการ ได้แก่

1. เหตุผลด้านพระธรรมวินัย ในมุมมองของเถรวาท ด้วยการตีความพระวินัยแบบเถรวาท ทำให้ไม่สามารถสนับสนุนภิกษุณีได้

⁵ พิมพ์พันธุ์ หาญสกุล และคนอื่น ๆ, สามเถรีธัมมันทา ผู้ประกาศจุดยืนพลิกฟื้นภิกษุณีไทย รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, น. 200-202.

⁶ ดร. เจิมศักดิ์ ปิ่นทองและคณะ, รู้ทันทักษิณ 3, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ขอคิดด้วยคน, พ.ศ. 2547), น.186.

2. เหตุผลด้านกฎหมาย ด้วยประกาศสมเด็จพระสังฆราช พ.ศ. 2471 ซึ่งมีการนำมา แจกในงานพระทานปริญญาบัตรให้แก่พระนักศึกษาที่จบจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2544 โดยทำเป็นใบปลิวมาแจก เป็นพระวรคต มีตราประทับสมเด็จพระสังฆราช ที่หัวจดหมาย แต่ไม่มีลายพระหัตถ์ มีเนื้อหาตำหนิเรื่องการเกิดขึ้นของภิกษุณี และอ้างพระบัญชาของ สมเด็จพระสังฆราช พ.ศ. 2471 ที่ห้ามมิให้พระภิกษุบวชภิกษุณี สิกขมานาและสามเณรี⁷ เป็นที่น่า สงสัยว่า พระวรคตดังกล่าวเป็นสิ่งที่มาจากสมเด็จพระสังฆราชจริง ๆ หรือไม่ เพราะไม่ปรากฏลาย พระหัตถ์และเอามาแจกกลางงาน เหมือนแจกบัตรสนเท่ห์ อย่างไรก็ตามเมื่อไม่มีการออกมา ปฏิเสธจากสมเด็จพระสังฆราช ก็จำเป็นต้องเชื่อว่าเป็นพระวรคตจริง ๆ ดังนั้นด้วยการอ้างพระวร คตดังกล่าว การยอมรับสถานภาพของภิกษุณีจึงเป็นไปได้

สรุปได้ว่า สิ่งที่สนับสนุนให้คณะสงฆ์มีจุดยืนที่ไม่สามารถยอมรับสถานภาพภิกษุณี นั้นก็คือ พระธรรมวินัย และประกาศสมเด็จพระสังฆราช พ.ศ. 2471 ซึ่งก็เป็นไปตามพระธรรมวินัย

4.1.2.2 ความคิดเห็นของพระภิกษุสงฆ์ต่อสถานภาพของภิกษุณี

ประเด็นปัญหาเรื่องการรื้อฟื้นภิกษุณีในประเทศไทย ก่อให้เกิดความขัดแย้งทาง ความคิด แม้ในส่วนของคณะสงฆ์เองก็มีหลากหลายทัศนะในกรณีพิพาทเรื่องนี้ มีทั้งสนับสนุน คัดค้าน และบางส่วนก็ยังไม่แน่ใจ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมทัศนะที่สำคัญจากพระสงฆ์หลายท่านไว้ ดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงมีความคิดเห็น ผ่านพระบัญชาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมหลวงชินวราลงกรณวิจิตรวาทน์ ซึ่งทรงประกาศห้ามมิให้ พระภิกษุสามเณรบวชหญิงเป็นบรรพชิต ซึ่งพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ถือเป็นคำสั่งสุด ของการวินิจฉัยกรณีการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ในประเทศไทย และไม่มีมีการหยิบยกประเด็นนี้ขึ้น พิจารณาในที่ประชุมมหาเถรสมาคมอีก

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) มีความคิดเห็นในเรื่องของการบวชภิกษุณี ว่า ควร ตระหนักใน 3 ประเด็น คือ

1. ควรตั้งจิตเมตตาต่อผู้หญิงที่ปรารถนาจะประพฤติปฏิบัติธรรม โดยสนับสนุนให้มี โอกาสปฏิบัติธรรมเต็มตามศักยภาพของตน
2. ให้โอกาสสตรี แต่ต้องเคารพหลักการของเถรวาท การบวชโดยภิกษุณีสงฆ์โดยฝ่าย มหายาน ก็ต้องเป็นมหายาน ไม่สามารถเป็นเถรวาทได้ และฝ่ายเถรวาทก็ไม่มีอำนาจที่จะรับรอง การบวชภิกษุณีที่ไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

⁷เรื่องเดียวกัน, น. 187.

3. ควรให้ความสำคัญกับสถาบันแม่ชี โดยให้การศึกษา และสนับสนุนให้ทำประโยชน์แก่สังคม เพื่อแก้ปัญหาสิทธิในการบวชของสตรี⁸

พระเทพดิลก ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา วัดบวรนิเวศวิหาร มีความเห็นว่า

ปัจจุบัน ศาสนพิธีหลายอย่างทำให้ชาวพุทธที่เชื่ออย่างไว้สติถูกหลอกรวมทั้งสร้างศาสนสถาน มักมีการก่อสร้างมากมายใหญ่โตใช้ไม่คุ้ม เพราะคนเข้าไม่ถึงแก่นศาสนา ส่วนการไม่ยอมรับผู้หญิงที่บวชเป็นพระนั้น เป็นเพราะบัญญัติของพระพุทธเจ้าที่เป็นธรรมวินัยระบุไว้ไม่สามารถแก้ไขได้ ดังนั้น นักสิทธิมนุษยชนที่คัดค้าน อย่าเอาความเห็นของตนเป็นที่ตั้ง⁹

พระราชบัญญัติแม่ชี(สมชัย กุศลจิตฺโต) รองอธิการบดีฝ่ายกิจการต่างประเทศ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีความเห็นว่า

เราต้องยึดพระธรรมวินัยเป็นเกณฑ์ เพราะพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท เราเชื่อในมัตติที่พระมหาเถระ 500 รูป มีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน ที่ได้สังคายนาพระธรรมวินัย เมื่อคราวปฐมสังคายนา สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ฝ่ายเถรวาทไม่มีมติจะถอนสิกขาบทใด ๆ ออก ซึ่งแม้อยากให้ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณี แต่ก็ไปไม่ได้ อยู่ดีเพราะพระวินัยขัดข้อง ไม่ใช่เพราะพระไทยหวง หรือจำกัดสิทธิผู้หญิง เพียงแต่พระวินัยได้ระบุคุณสมบัติของภิกษุณีไว้ว่า ผู้ที่จะบวชเป็นพระภิกษุณีได้ต้องเป็นสามเณรี คือรักษาศีล 10 ข้อไม่บกพร่อง จากนั้นก็ประพฤติสิกขามาจนเตรียมตัวเพื่อจะบวชอีก 2 ปี โดยการบวชต้องบวชกับพระสงฆ์ทั้ง 2 ฝ่าย คือทั้งพระภิกษุสงฆ์และพระภิกษุณีสงฆ์ จะบวชกับสังกัดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ ดังนั้นการบวชภิกษุณีในสำนักเถรวาท จึงเป็นไปไม่ได้ เพราะปัจจุบันไม่มีภิกษุณีเหลืออยู่เลย คงมีแต่ นิกายมหายานเท่านั้น ที่ยอมรับและยังมีการบวชกันอยู่¹⁰

⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรี และการบวชเป็นภิกษุณี, น.7-17

⁹ “ศธ. ปราบธัมมหนักหนา ปิดประตูภิกษุณี” ไทยโพสต์, (9 พฤษภาคม 2544)

¹⁰ ภิกษุณี: สตรีห่มจีวร บั้นทอน-สืบทอดศาสนา???. เดลินิวส์, (14 พฤษภาคม 2544)

พระพิศาลธรรมพาที (พยอม กลฺยาโณ) ประธานมูลนิธิวัดสวนแก้ว มีความเห็นว่า ในส่วนของพระยังไม่สามารถบอกได้ว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในตอนนี้อย่างไร กล่าวคือ ไม่เห็นด้วยในตอนนี้อย่างไร แต่ก็ไม่ได้คัดค้านเลยแต่อยากขอให้อธิษฐานต่อพระธรรมวินัยถึงเวลาที่ควรจะต้องเปิดใจกว้างสำหรับแนวทางการบวชของผู้หญิงได้แล้วเพราะยุคนี้เป็นยุค Globalization หรือโลกไร้พรมแดนต้องมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นบ้าง แต่ในส่วนของกรยอมรับของคนในสังคมไม่ว่า วงการสงฆ์และประชาชนทั่วไป คงต้องอาศัยระยะเวลาในการต่อสู้และพิสูจน์ตัวเองของ ดร. ฉัตรสุมาลย์ เป็นที่ตั้ง ซึ่งเชื่อว่าศักยภาพความพร้อมทั้งในด้านความรู้ทางศาสนา ความมุ่งมั่นทางธรรมของ ดร. ฉัตรสุมาลย์ จัดว่าเป็นบุคคลคุณภาพที่สามารถสร้างความเชื่อมั่น และยอมรับในอนาคตได้อย่างแน่นอน เมืองไทยมันคงต้องเริ่มแล้วละ ยุคนี้มันยุค Globalization เป็นโลกที่ต้องเปิดกว้างในด้านสิทธิเสรีภาพ และสิทธิสตรี กระแสนี้มันอาจทำให้เกิดช่องว่างให้ต้องเปิดกว้างในเรื่องนี้ ซึ่งอาจถามว่าถึงเวลาที่เราต้องเปิดใจกว้างซะที¹¹

ดร. พระมหาต่วน สิริธมฺโม รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีความเห็นว่า

ดร. ฉัตรสุมาลย์ เป็นเพียงปรากฏการณ์ท่ามกลาง ความอ่อนแอของพระศาสนา แต่ควรแก้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ เพื่อรองรับสถานะของสตรีในพระพุทธศาสนา ในความคิดส่วนตัวนั้น ตนไม่ได้รังเกียจว่าผู้หญิงจะบวชไม่ได้ เพราะหากมีความเป็นไปได้จริง พระหรือภิกษุณีสงฆ์ที่เป็นผู้หญิงนี่แหละที่จะสามารถเข้าถึงเด็ก และเยาวชน เข้าถึงจิตใจชาวบ้าน เป็นที่พึ่งทางจิตใจที่ช่วยเหลือประชาชนได้มากกว่า พระสงฆ์ด้วยซ้ำไป เพราะเพศหญิงเป็นเพศที่มีความละเอียดอ่อนมากกว่า แต่หากมองดูสภาพสังคมไทยในปัจจุบัน ถ้ามีการฟื้นฟูให้มีการบวชภิกษุณีขึ้นมาในเมืองไทยจริง ปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมาคงมีมากมาย และสร้างความวุ่นวายอยู่ไม่น้อยเลยทีเดียว แต่ความวุ่นวายต่าง ๆ จะสามารถขจัดไปได้ด้วยการดูแลควบคุมการบริหารปกครองที่ดีเป็นที่ตั้ง ซึ่งในแง่ของการปฏิบัติคงไม่สามารถทำได้¹²

¹¹ “หนูนภิกษุณี สองภิกษุชื้อก้อง ชี้อัครีควรมีสหิทธิ” ไทยโพสท์. (27 เมษายน 2544)

¹² ระเบียบรัตน์ พงษ์พานิช, “การปะทะกันของความรู้ระหว่างปีศาจปไตบิไตกับสตรีนิยม ต่อการสถาปนากษุณีในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสตรีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), น. 65.

พระไพศาล วิสาโล ผู้นำกลุ่มเสขิยธรรม มีความเห็นว่า

การบังเกิดภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในเมืองไทยดูเหมือนเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เสียแล้ว หากเป็นเมื่อ 70 ปีก่อน คงไม่สามารถพูดเช่นนี้ได้ แต่ปัจจุบันนี้สถานการณ์ได้เปลี่ยนไปจนสามารถกล่าวได้ว่า อะไร ๆ ก็เกิดขึ้นได้ทั้งนั้น คณะสงฆ์ทุกวันนี้ อ่อนแออย่างมาก จนยากที่จะขัดขวางมิให้มีสามเณรีหรือภิกษุณีได้ ประเด็นเรื่องพระวินัยนั้นเป็นเรื่องที่ยังถกเถียงกันได้มาก แต่การพิจารณาเรื่องภิกษุณีสงฆ์ หากควรไม่ที่จะเริ่มต้นด้วยประเด็นพระวินัย ข้อที่ควรพิจารณาเป็นประการแรกสุดก็คือ ควรหรือไม่ที่จะมีภิกษุณีสงฆ์ในเมืองไทย ทั้งนี้โดยคำนึงถึงประโยชน์อันเกิดแก่พระศาสนาและสังคมไทยเป็นสำคัญและไม่ควรนำเอาอคติส่วนตัวมาเป็นอารมณ์ ต่อเมื่อเห็นว่าควรมีภิกษุณีสงฆ์ในเมืองไทย จึงค่อยพิจารณาถึงพระวินัยว่า เอื้ออำนวย หรือเปิดช่องให้มีการบวชภิกษุณีในปัจจุบันได้หรือไม่ นั้นหมายความว่า หากสรุปว่าควรมีภิกษุณีก็น่าจะต้องมีการตีความพระวินัยใหม่ให้เอื้อต่อการบวชภิกษุณี ถ้าทำไม่ได้ต้องคิดรูปแบบใหม่สำหรับนักบวชหญิง ซึ่งก็คือภิกษุณีในชื่อใหม่ นั่นเอง โดยยังคงปฏิบัติตามวินัยปาติโมกข์ของภิกษุณีที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ¹³

พระเมตตา นันโท ให้ความเห็นเกี่ยวกับการบวชสามเณรี ซึ่งจัดขึ้นที่วัดทรงธรรม กัลยาณี เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2545 ว่า

สำหรับพิธีบวชสามเณรีที่อาตมาไปเห็นไม่มีอะไรผิดในแง่ของจารีตประเพณี และประวัตินี้บวชมาจากศรีลังกา ซึ่งไม่มีพระไทยไปบวชให้เลย ส่วนพระไทยที่ไป ก็ไปสวดมนต์ให้ เป็นพระจากวัดที่คลองหลวงปทุมธานี ไม่รู้จักชื่อ จำนวน 5 รูป ส่วนอาตมาเป็นรูปที่ 6 ถูกเชิญในแง่นักวิชาการ ไปบรรยายเรื่องพิธีบวชแต่โบราณเท่านั้น การบวชสตรีนั้น อยากให้สิทธิระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายในการบวชในพระพุทธศาสนา เท่ากัน กฎหมายไทยควรจะเปลี่ยนได้แล้ว¹⁴

ทัศนคติต่อภิกษุณีที่ผู้วิจัยยกตัวอย่างมาแสดงในข้างต้น ทำให้เห็นกระแสความคิดของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อภิกษุณี โดยในส่วนของคัดค้านก็ยกอ้างพระธรรมวินัยเป็นเหตุผลสนับสนุน ส่วน

¹³ พระไพศาล วิสาโล, “ภิกษุณีสงฆ์ : ทางเลือกที่หลีกเลี่ยงไม่ได้” ในเครือข่ายชาวพุทธ เพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทย, <http://dhn.hipermart.net/article12.html> (เมษายน 2546)

¹⁴ “รฆ.ชี้สามเณรีทำได้” สังกศศึกษาหาผลกระทบบ, มติชน, (12 กุมภาพันธ์ 2545)

ผู้สนับสนุนก็ใช้เหตุผลทางด้านธรรมวินัยเช่นเดียวกัน แต่มีการตีความที่ต่างออกไปจากกลุ่มที่คัดค้าน และฝ่ายสนับสนุนเองมีเหตุผลทางด้านสังคมหนุนอยู่ด้วย

4.1.2.3 บทสรุปความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับคณะสงฆ์

ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับคณะสงฆ์นั้น มีหลายประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อสังเกตโดยสรุป ดังต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 การไม่ยอมรับสถานภาพของภิกษุณีเพราะพระธรรมวินัย

เมื่อกล่าวโดยสรุป ในมุมมองของคณะสงฆ์หลักไม่สามารถที่จะยอมรับสถานภาพของภิกษุณีภายใต้สังกัดพระพุทธศาสนาในไทยได้ เนื่องด้วยเหตุผลทางด้านจารีตของเถรวาทที่ยึดถือในธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ดังนั้นคณะสงฆ์จึงไม่สามารถให้การรับรองสถานภาพของภิกษุณีที่เกิดจากการทำสังฆกรรมร่วมกันของคณะสงฆ์ต่างนิกาย ซึ่งถือว่าเป็นนาสาสังวาส เพราะมหายานกับเถรวาทนั้นถือข้อปฏิบัติแตกต่างกันและไม่ร่วมสังฆกรรมกันเพราะฝ่ายเถรวาทยึดถือตามเจตนารมณ์ของการไม่เพิกถอนสิกขาบทเล็กน้อยในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 เป็นสำคัญ¹⁵ เมื่อเป็นเช่นนี้การบวชภิกษุณีโดยสงฆ์ต่างนิกายต่างสังวาสกันจึงไม่สามารถให้สถานภาพความเป็นภิกษุณีภาวะได้ สังฆกรรมดังกล่าวถือเป็นโมฆะ แม้จะมีพระเถระชาวลังกาแย้งว่า การคัดค้านสังฆกรรมทั้งหลายทั้งปวงถ้าจะให้ผลทางธรรมวินัยต้องไปคัดค้านในที่ประชุมสงฆ์ในสีมาที่ทำสังฆกรรมในขณะทำพิธีอุปสมบทเท่านั้น การคัดค้านนอกเขตสีมาไม่สามารถทำให้การอุปสมบทดังกล่าวเป็นโมฆะได้¹⁶ ถึงแม้จะมีข้อถกเถียงเช่นนี้คณะสงฆ์เถรวาทไทยก็ยังคงไม่ยอมรับข้อโต้แย้งดังกล่าว

ประเด็นที่ 2 การอ้างประกาศห้ามพระเถรวชหญิงเป็นบรพชิต พ.ศ. 2471

ประเด็นนี้มีจุดที่น่าสนใจ กล่าวคือ ประกาศดังกล่าวจะมีผลบังคับใช้จนถึงปัจจุบันหรือไม่ เนื่องจากเป็นประกาศที่ถูกใช้ตั้งแต่ก่อนการปฏิรูปการปกครอง อย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ในมาตราที่ 31 บัญญัติว่า ตั้งแต่วันใช้พระราชบัญญัตินี้ให้ยกเลิกบรรดากฎหมาย กฎ และข้อบังคับอื่น ๆ ในส่วนที่มีบัญญัติไว้แล้วในพระราชบัญญัตินี้หรือที่แย้งกับบทบัญญัตินี้ อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่มีการกล่าวถึงเรื่องของการบวชภิกษุณี แต่มีการกล่าวถึงการตีความพระธรรมวินัย ในมาตรา 17 วรรค 3 กล่าวไว้ว่า”แต่การตีความ

¹⁵ วิ.อ. 10/141/147

¹⁶ เตือน คำดี, รายงานการวิจัยเรื่อง ภิกษุณีในพระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์, หน้า 90.

พระธรรมวินัย ถ้ามีข้อสงสัยให้ตีความไปในทางรักษาพระธรรมวินัยให้เคร่งครัดโดยไม่ต้องลงมติ”¹⁷

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประกาศดังกล่าว ซึ่งถือได้ว่าเป็นเรื่องของการตีความเพื่อรักษาพระธรรมวินัย ดังนั้นประกาศการห้ามบวชภิกษุณีซึ่งมีความสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2484 จึงยังมีผลบังคับ ไม่ได้ถูกยกเลิก เมื่อมาถึง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในมาตราที่ 4 บัญญัติว่า

ภายในระยะเวลา 1 ปี นับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ บรรดา กฎกระทรวง สังฆานัติ กติกาสงฆ์ กฎองค์การ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับ และระเบียบเกี่ยวกับขณะบังคับอยู่ในวันประกาศพระราชบัญญัตินี้ในราชกิจจานุเบกษาให้คงใช้ต่อไปเท่าที่ไม่ขัดแย้งพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้จนกว่าจะมีกฎกระทรวง กฎหมายมหาเถรสมาคม พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช ข้อบังคับ หรือระเบียบของมหาเถรสมาคมยกเลิกหรือมีความเห็นอย่างเดียวกันหรือขัดแย้งกัน หรือกล่าวไว้เป็นอย่างอื่น¹⁸

แต่ใน พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ พ.ศ. 2505 ก็ได้มีข้อความที่เกี่ยวข้องกับการบวช-ภิกษุณีเช่นกัน ทำให้ประกาศห้ามบวชภิกษุณี พ.ศ. 2471 ยังมีผลบังคับใช้เช่นเดิม

ประเด็นที่ 3 ความคิดเห็นต่อภิกษุณี

อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาความคิดเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อภิกษุณี โดยเฉพาะความคิดเห็นของท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ ที่เน้นให้มีความเมตตาต่อสตรีที่ต้องการบวชเป็นภิกษุณี และช่วยกันหาทางออก แม้ว่าจนถึงวันนี้คณะสงฆ์จะยังไม่สามารถหาทางออกที่ชัดเจนให้กับสตรีผู้มีความปรารถนาใช้ชีวิตนักรบวชได้ แต่พระสงฆ์หลายท่านก็ให้ความเมตตาต่อกลุ่มสตรีเหล่านี้ เช่น ในกรณีของสามเณรีนนทญาติ ที่ได้ไปบรรพชาเป็นสามเณรีที่ประเทศศรีลังกา ก่อนที่จะไปได้กราบขออนุญาตพระเถระทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุติในภาคเหนือ ในฐานะที่ตนเองเคยเป็นแม่ชีที่อยู่ในเขตปกครองของพระเถระเหล่านั้นได้ท่านก็อนุโมทนากับสิ่งที่นันทญาติตัดสินใจ เมื่อบรรพชาเสร็จสิ้น กลับมาถึงเมืองไทย สามเณรีนนทญาติก็ได้พาคณะเข้ากราบพระเถระเหล่านั้นเพื่อรายงานตัว¹⁹ นี้แสดงให้เห็นถึงความเมตตาของพระสงฆ์ที่มีต่อสตรีที่ต้องการบวชเป็นภิกษุณี

¹⁷ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2484 มาตรา 17.

¹⁸ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม 2535 มาตรา 4.

¹⁹ ข้อมูลจากวีดิทัศน์การบายบายธรรมของสามเณรีนนทญาติ.

แม้ว่า จะมีหลายความคิดเห็นที่คัดค้าน และบางทีคณะค่อนข้างจะรุนแรงเมื่อปรากฏตามสื่อ แต่ในทางกลับกันก็มีทัศนะของพระสงฆ์หลายท่าน ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา และพร้อมจะหาทางออก ทัศนะข้อหลังนี้เอง ที่อาจเป็นหนทางให้ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับภิกษุณี มีความเป็นไปได้ในทางที่ดีมากขึ้น

4.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับรัฐบาล

รัฐมีหน้าที่คอยดูแลความสงบเรียบร้อยของสังคม การเกิดขึ้นของภิกษุณีในเมืองไทย จึงมีผลกระทบต่อรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งในเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

4.1.3.1 จุดยืนของรัฐที่มีต่อสถานภาพของภิกษุณี

ตามประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย รัฐมีหน้าที่โดยตรงในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา นับตั้งแต่การสร้างปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ส่งเสริมการศึกษาพระสงฆ์ ด้านปริยัติธรรม ศาสนจักรและอาณาจักรจึงผูกพันกันในลักษณะอุปถัมภ์กันและกัน²⁰ กล่าวได้ว่า คณะสงฆ์มีความสัมพันธ์กับรัฐเรื่อยมา ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย ศาสนจักรและรัฐต่างก็เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน โดยรัฐมีหน้าที่คอยอุปถัมภ์ศาสนจักรให้เจริญรุ่งเรือง การที่สถาบันสงฆ์เป็นศูนย์กลางความเชื่อถือของประชาชนและเข้าถึงจิตใจของประชาชนได้ลึกซึ้งกว่าสถาบันอื่น ๆ ทำให้รัฐจำเป็นต้องมีมาตรการเพื่อคุ้มครองสถาบันสงฆ์ อาทิเช่น การตราพระราชบัญญัติควบคุมการคณะสงฆ์ และมีเหตุพิพาทที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ รัฐก็จะเข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นผู้ปกป้องคณะสงฆ์ไทย ดังเช่นกรณีการเคลื่อนไหวเพื่อรื้อฟื้นภิกษุณีของนายนิรันดร์ ภาษิต ที่สุดท้ายฝ่ายผู้ปกครองบ้านเมืองได้มีคำสั่งให้จับกุมตัวสามเณรวิสาระ และจงดี้ ข้อหาเลียนแบบบรรพชิต และได้ตัดสินจำคุกสามเณรทั้งสองในที่สุด กล่าวได้ว่าตั้งแต่อดีตที่ผ่านมารัฐบาลมีจุดยืนที่คอยปกป้องคณะสงฆ์มาตลอด บางครั้งก็ขึ้นนำคณะสงฆ์ บางครั้งก็คล้อยตาม จนกระทั่งเข้าสู่ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน

และเมื่อเกิดกรณีพิพาทในเรื่องภิกษุณีเกิดขึ้นอีกครั้ง โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวในยุคประชาธิปไตย ภายใต้การปกครองโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งค่อนข้างเน้นในเรื่องสิทธิเสรีภาพและความคุ้มครองแก่ชาวไทยทุกคนในทุกสถานภาพไว้อย่าง

²⁰ ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์, สังคมไทยในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 -2416 แปลโดย ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และ พรภณี สรวงบุญมี (กรุงเทพมหานคร: พิษเนศ, 2521), น. 82.

ชัดเจน การเคลื่อนไหวดังกล่าวมีกลุ่มสิทธิสตรีเข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันให้มีการรื้อฟื้น ภิษุณีขึ้นในประเทศไทย และสมาชิกวุฒิสภาโดยคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและผู้สูงอายุ วุฒิสภาได้ตั้งอนุกรรมการด้านสตรีขึ้นเพื่อนำเรื่องการยอมรับสถานภาพภิษุณีเข้าสู่รัฐ มี การศึกษาความเป็นไปได้ของการบวชภิษุณีในประเทศไทย พร้อมกับนำเรื่องเข้าสู่รัฐสภา โดย การตั้งกระทู้ถามรัฐบาล 2 ประเด็น คือ ประเด็นด้านพระธรรมวินัย และประเด็นด้านกฎหมายห้าม พระภิษุสงฆ์ไทย บวชสตรีเป็นสามเณรีและภิษุณี โดยผู้ตอบคำถาม ดร. วิษณุ เครืองาม ใน ฐานะรองนายกรัฐมนตรีที่ได้รับมอบหมายให้กำกับดูแลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ ชี้แจงทั้งสองประเด็นโดยสรุปว่า ถ้าหากจะโยงการอุปสมบทเป็นภิษุณีเข้ากับกฎหมาย รัฐธรรมนูญมาตรา 38 ที่กล่าวถึงเสรีภาพ 2 ประเภท ได้แก่

1. เสรีภาพในการถือศาสนา นิายศาสนาและลัทธินิยมในทางศาสนา คำว่า “ถือ” ซึ่ง สมัยก่อนเรียกกันว่า “นับถือ” มิหน้าชำระรัฐธรรมนูญยังตอกย้ำความศักดิ์สิทธิ์ของเสรีภาพนี้ด้วยว่า เป็นเสรีภาพบริบูรณ์ ซึ่งเป็นเสรีภาพเดียวในรัฐธรรมนูญไทยที่ใช้คำว่า “บริบูรณ์” คือ จะไปล่วงล้ำ กำเกินจำกัดสิทธิ์ใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น เพราะว่าการถือหรือการนับถือเป็นเรื่องของจิตใจ อยู่ในใจ ใคร ไปบังคับอย่างไรก็ไม่ได้ รัฐธรรมนูญจึงเรียกว่า “เสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของ ศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา”

2. เสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรม เสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ ตรงนี้ไม่ใช่ เป็นเรื่องของ “ถือ” ไม่ใช่เป็นเรื่องของการ “นับถือ” ไม่ใช่เรื่องของจิตใจ แต่เป็นเรื่องของการปฏิบัติ ว่าเป็นเสรีภาพบริบูรณ์ ตรงกันข้ามกลับอนุญาตให้มีการวางข้อจำกัดตัดทอนได้ ถ้าเสรีภาพนั้นใช้ ไปในทางที่ขัดต่อหน้าที่พลเมือง ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เรื่อง การอุปสมบทเป็นภิษุณีนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องของการ “ถือ” หรือ “นับถือ” เพราะถ้าผู้ใดต้องการจาก “ถือ” หรือ “นับถือ” การอุปสมบทเป็นภิษุณีก็นับถือได้ เป็นเรื่องของจิตใจ ไม่มีผู้ใดไปบังคับ ขัดขวางใด ๆ ได้ ก็คงจะต้องออกมาในรูปของการไปแต่งกาย ไปทำพิธีกรรม นั่นก็คือ เสรีภาพข้อที่ 2 ซึ่งรัฐธรรมนูญไม่ได้บอกว่าเป็นเสรีภาพบริบูรณ์ เมื่อพูดถึงเสรีภาพอย่างนี้ก็ต้องคิดถึงหลัก ในทางศาสนาหรือพระวินัยเป็นหลัก จะใช้กฎหมาย จะใช้ระบอบประชาธิปไตย หรือจะใช้ ความรู้สึกนึกคิดโดยทั่วไปนั้นคงจะยาก²¹

²¹ คณะกรรมการกิจการสิทธิมนุษยชนและผู้สูงอายุ วุฒิสภา, เอกสารวิชาการลำดับที่ 7 เรื่อง ภิษุณี กระทู้ถามโดย ส.ว. ระเบียบรัตน์ พงศ์พานิช, น. 12-14.

ดังนั้น การนำเอาสิทธิในรัฐธรรมนูญมาตราที่ 38 มาสนับสนุนเสรีภาพที่จะบวชภิกษุณี จึงมีขอบเขตจำกัด กล่าวได้ว่า สตรีมีเสรีภาพที่จะบวชเป็นภิกษุณีได้ตามความเชื่อของตน แต่ไม่มีอำนาจไปบังคับคณะสงฆ์เถรวาทให้ยอมรับเสรีภาพดังกล่าว เพราะคณะสงฆ์ก็มีเสรีภาพในการรักษาไว้ซึ่งจารีตขององค์กร ในส่วนของจุดยืนของรัฐต่อการรื้อฟื้นภิกษุณี นายวิชณุ เครืองาม ได้ให้ความเห็นว่า

พูดกันตรง ๆ เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องอำนาจของรัฐเลย ถ้ารัฐจะห้าม ไม่ให้ใครอุปสมบทเป็นภิกษุณีนั่นเป็นเรื่องที่ต้องยกขึ้นมาพิจารณาว่าทำได้หรือไม่ หรือถ้ารัฐไปสนับสนุนส่งเสริมอนุญาตให้ใครอุปสมบทเป็นภิกษุณี นี่ก็ต้องยกขึ้นมาพูดว่าทำได้หรือไม่ หรือถ้าไม่มีการอุปสมบท รัฐก็ห้ามเรียกว่ามาเถอะรัฐจะอุปสมบทให้ เป็นอุปสมบทยี่ให้เอง อย่างนี้ก็เป็นเรื่องที่ต้องยกขึ้นมาพูดกัน แต่รัฐเคยในทั้ง 3 กรณีคือ ไม่ได้มีส่วนในการอนุญาต ไม่ได้มีส่วนในการห้าม และไม่ได้มีส่วนในการเข้าไปอุปสมบทหรือไม่อุปสมบทให้ เพราะรัฐตระหนักตลอดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องของทางพระศาสนา เป็นเรื่องที่จะเถียงกันแต่เป็นเรื่องที่เป็นวงการของเขาของท่านที่จะคิดที่จะกำหนดขึ้น เพราะรัฐไม่ได้มีส่วนไปกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มาแต่ต้น เพราะประเทศไม่ใช่เป็นประเทศที่ถือเอาหลักของศาสนาเป็นหลักกฎหมายที่จะต้องปฏิบัติกันเหมือนอย่างในบางประเทศ²²

นั่นหมายความว่า รัฐจะไม่เข้าไปก้าวก่ายกับเรื่องที่ต้องให้คณะสงฆ์ตัดสินใจ แม้ว่าทางฝ่ายผู้เรียกร้องจะพยายามให้รัฐมองเรื่องนี้ในมิติทางสังคม โดยพยายามชี้ให้เห็นประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากการให้สตรีได้มีสถานภาพเป็นภิกษุณี แต่รัฐกลับมองเรื่องนี้ในมิติทางด้านศาสนา นั่นหมายความว่า ถึงแม้รัฐจะตระหนักว่า การบวชภิกษุณีจะเป็นการเปิดโอกาสให้สตรีในสังคมได้มีโอกาสใช้ชีวิตในสถานภาพของนักบวช สามารถเพิ่มทางเลือกให้กับการแก้ปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องกับสตรีได้ แต่เมื่อประเด็นนี้ไปเกี่ยวพันกับความเชื่อทางศาสนา ซึ่งอาจก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบกับรัฐบาล หากรัฐเข้ามามีส่วนสนับสนุนในการพลิกฟื้นภิกษุณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบวชภิกษุณีถูกต้องตามธรรมเนียมหรือไม่ยังเป็นประเด็นที่สังคมยังคงคลั่งใจ ดังนั้น จุดยืนของรัฐในประเด็นนี้จึงเป็นเพียงผู้รวบรวมนโยบายจากคณะสงฆ์เท่านั้น เพราะได้มอบหมายหน้าที่ในการตัดสินใจให้คณะสงฆ์เป็นผู้ตัดสินใจไปแล้ว

²² เรื่องเดียวกัน, น. 15

อีกประเด็นที่ต้องกล่าวถึง รัฐจะมีมาตรการอย่างไรต่อสถานภาพของภิกษุณี ในกรณีที่คณะสงฆ์ไม่ยอมรับ และสิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันทำให้เห็นถึงความเพิกเฉยของรัฐที่มีต่อภิกษุณี เช่น

1. กรณีการทำบัตรประชาชน ไม่สามารถใช้คำนำหน้าว่า “ ภิกษุณี” เพราะไม่มีในรหัสคอมพิวเตอร์ ภิกษุณีรั้งมณีนันทาจึงเป็น “นางฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์” โดยนัยแห่งกฎหมาย²³
2. กรณีการเข้ามาจำพรรษาของภิกษุณีต่างประเทศ ไม่สามารถขอวีซ่าเป็น Non-immigrant เนื่องจากไม่ได้รับอนุญาตจากทางกงตรวจคนเข้าเมือง²⁴
3. กรณีการทำหนังสือเดินทาง เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศ ให้สามเณรีใส่ชุดฆราวาส แต่สุดท้ายก็ยอมให้ถ่ายรูปให้กับสามเณรีในชุดนักรบ²⁵

กล่าวได้ว่า เมื่อรัฐบาลอ้างว่าโดยกฎหมายรัฐธรรมนูญมีการคุ้มครองภิกษุณีจริง แต่เมื่อไม่มีกฎหมายออกมารองรับสถานภาพอย่างชัดเจน การดำรงอยู่ของภิกษุณีก็จะต้องมีปัญหา กับราชการ เพราะไม่มีมาตรการทางกฎหมายมารองรับ และเมื่อวันหนึ่งหากมีสตรีไทยไปบวชเป็นภิกษุณีมากขึ้นก็จะก่อให้เกิดปัญหากับสังคมได้

4.1.3.2 ความคิดเห็นของรัฐต่อสถานภาพของภิกษุณี

ในส่วนความคิดเห็นของรัฐที่มีต่อสถานภาพภิกษุณี ผู้วิจัยได้รวบรวมความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่รัฐ เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีหน้าที่โดยตรงที่ต้องคอยดูแลคณะสงฆ์ในส่วนของรัฐ จึงถือได้ว่าเป็นตัวแทนของรัฐ โดยความคิดเห็นดังกล่าวมี ดังนี้

นายไพบุลย์ เสียงก้อง อธิบดีกรมการศาสนา ได้ให้ความเห็นว่า

ไม่สามารถรับรองได้ เนื่องจากเรื่องนี้ไม่มีการบัญญัติไว้ใน พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ขณะเดียวกันเท่าที่ได้รับฟังจากผู้รู้ให้ความเห็นตรงกันว่าภิกษุณีไม่มีมานานนับพันปีแล้วและการบวชตามพระธรรมวินัยต้องบวชโดยพระอุปัชฌาย์และไม่มีกฎหมายรองรับก็คงให้การรับรองไม่ได้²⁶

²³ ดร. เจิมศักดิ์ ปิ่นทองและคณะ รู้ทันทักษิณ 3 น.186.

²⁴ วารสารเสขิยธรรม, ความรุนแรงในเชิงโครงสร้างที่กระทำต่อสตรีไทย (15 เม.ย.-มิ.ย พ.ศ.2548), น. 32

²⁵ สามเณรีกับสิทธิทางกฎหมาย, มติชน (6 มิ.ย. 2547), น. 6.

²⁶ เดลินิวส์, (10 พฤษภาคม 2544.)

นายสุทิววงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ ได้ให้ความเห็นว่า

..ไม่ใช่เป็นเรื่องของการรังเกียจหรือการกีดกันเพราะว่าอันนี้เป็นเงื่อนไขที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ในหลักพระธรรมวินัยอย่างชัดเจนและพระธรรมวินัยนั้น ปรากฏ พระไตรปิฎก ไม่ใช่สภาไหนหรือว่าคณะกรรมการไหน ถ้าหากเราเคารพในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ทรงบัญญัติอะไรเราก็ต้องเคารพพระธรรมวินัย เพราะพระธรรมวินัยนั้นคนอื่นจะไปบัญญัติแทนพระพุทธเจ้าไม่ได้ พระพุทธเจ้าเป็นผู้บัญญัติเอาไว้ว่าต้องผ่านพิธีการทำอย่างนั้นอย่างนี้ ฉะนั้นคิดว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องที่พระเถระผู้ใหญ่มหาเถรสมาคมจะกีดกันหรือว่าชาวพุทธกีดกัน หรือกรมศาสนา กีดกัน...²⁷

นายอำนาจ สุวรรณศิริ ส.ส. สงขลา และประธานคณะกรรมการศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม สภาผู้แทนราษฎร ได้ให้ความเห็นว่า

การพูดเรื่องภิกษุณีที่เป็นไปไม่ได้ในสังคมนั้น เปรียบเสมือนพวกลัทธิ คอมมิวนิสต์ จีนและรัสเซีย หากตัวเขาเห็นภิกษุณีใส่ชุดเหลือง โจนีศรีษะ แล้วคุยกับผู้หญิงด้วยกันตอดนตักคองดูน่ากลัวไม่น้อย มันจะทำให้ความคิดปรุงแต่งไปต่าง ๆ นานา เพียงเท่านี้ก็ถือว่าทำให้พระศาสนาเสื่อมแล้ว เพราะจะมีผลกระทบต่อศรัทธาของประชาชนที่พบเห็น นอกจากนี้การบวชอย่างไม่ถูกต้องและไม่สามารถรักษาศีลได้ จะเป็นบาปที่ลึกอีกด้วย ทั้งนี้เชื่อว่าไม่ว่าหญิง หรือชายสามารถบรรลุธรรมได้เช่นกันโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยชุดเครื่องแบบสีเหลือง²⁸

นายทองใบ ทองเปาว์ สมาชิกวุฒิสภา ได้ให้ความเห็นว่า

ในเมื่อบอกว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ ผู้หญิงที่เกินครึ่งประเทศนี้แหละอาจจะเป็นกำลังสำคัญที่เข้ามาทำหน้าที่เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท เป็นภิกษุณีที่ออกมาสอนหนังสือสอนธรรมะ²⁹

นายพิชัย ขำเพชร สมาชิกวุฒิสภา ได้ให้ความเห็นว่า

รัฐธรรมนูญ มาตรา 30 ได้บัญญัติถึงความเสมอภาคทางกฎหมายระหว่างหญิงและชายที่ต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน และมาตรา 38 เกี่ยวกับการนับถือศาสนาและ

²⁷ มติชน, (27 เมษายน 2544)

²⁸ ไทยโพสต์, (23 กรกฎาคม 2544)

²⁹ ไทยโพสต์, (5 พฤษภาคม 2544)

ลัทธิใดเป็นเรื่องของสิทธิเสรีภาพของแต่ละบุคคล ดังนั้นสตรีจึงมีสิทธิในเรื่อง พระพุทธศาสนา เท่าเทียมกับผู้ชาย ซึ่งที่ผ่านมาสังคมไทยยังไร้ทิศทางในเรื่องสิทธิ สตรี³⁰

4.1.2.3 ข้อสรุปเชิงสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับรัฐบาล

ประเด็นที่น่าสนใจในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับรัฐบาล ก็คือ การมอบหมายให้คณะสงฆ์เป็นผู้ตัดสินใจ เมื่อก่อนโดยหลักการแล้วก็ดูเหมือนว่าจะเป็นสิ่งที่ สมเหตุสมผล อย่างไรก็ตามรัฐเองก็ควรจะตระหนักว่า สิ่งที่รัฐใช้ดูแลคณะสงฆ์มาแต่อดีต ก็คือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน กล่าวให้ความหมายของ คณะสงฆ์ว่า หมายถึงพระภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทตามพระอุปัชฌาย์³¹ ประเด็นนี้อาจ ตีความได้ว่าคณะสงฆ์อาจไม่สามารถออกความเห็นได้เพราะเมื่อไม่มีเรื่องของภิกษุณีกำหนดไว้ใน พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ดังนั้นถ้าจะให้มีการยอมรับเรื่องนี้ก็ต้องแก้กฎหมายบางอย่างที่เกี่ยวข้อง เมื่อ เป็นเช่นนี้รัฐจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการมาตรวจตรารับรองสถานภาพของภิกษุณีให้ชัดเจน ไม่ว่าจะ คณะสงฆ์จะยอมรับภิกษุณีหรือไม่ก็ตาม

4.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับสังคม

ความตื่นตัวของสังคมเริ่มมีมากขึ้นนับตั้งแต่มีการเริ่มต้นเคลื่อนไหวโดยภิกษุณีใน ประเทศไทย ท่าทีของสังคมที่จะยอมรับหรือปฏิเสธสถานภาพของภิกษุณีจะเป็นปัจจัยสำคัญใน การกำหนดอนาคตของภิกษุณี ซึ่งในเรื่องนี้มีประเด็นที่ผู้วิจัยศึกษา ดังต่อไปนี้

4.1.4.1 จุดยืนของสังคมต่อสถานภาพของภิกษุณี

ความพยายามในการรื้อฟื้นภิกษุณีในสังคมไทยตั้งแต่อดีต นับตั้งแต่การเคลื่อนไหว ครั้งเริ่มต้นโดยนายวินทร์ ภาษิต จนถึงนางวรมัยกบิลสิงห์ สภาพของสังคมในช่วงนี้แม้จะมีความ ชัดแย้งทางความคิดปรากฏอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มากนัก เพราะสังคมในสมัยนั้นยังไม่มีความตื่นตัว เป็น ยุคสมัยที่คนในสังคมยังไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย เนื่องด้วยเหตุผลทางระบบการ ปกครองในสมัยนั้นที่ยังไม่อนุญาตให้เปิดกว้างทางความคิดมากนัก แต่ในยุคปัจจุบัน การจุด ประเด็นเรื่องการรื้อฟื้นภิกษุณีขึ้นในสังคม โดยการนำของ รศ.ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ การ

³⁰ ผู้จัดการรายวัน, (15 กุมภาพันธ์ 2545)

³¹ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535

เคลื่อนไหวในครั้งนี้นี้ส่งผลกระทบต่อสังคมค่อนข้างมากกว่าในอดีต เนื่องด้วยเป็นยุคที่เปิดกว้างให้ผู้คนในสังคมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ภายใต้สิทธิเสรีภาพที่ถูกระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ ปัจจัยที่เป็นแรงหนุนที่สำคัญอย่างยิ่ง คือผู้คนในสังคมมีการศึกษาสูงขึ้น พร้อมกับได้รับอิทธิพลทางความคิดจากต่างประเทศ จึงมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีข้อพิพาทระหว่างกลุ่มที่เห็นไม่ตรงกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงจุดยืนของสังคมต่อกรณีของภิกษุณี สามารถแบ่งจุดยืนทางความคิดของผู้คนในสังคมได้เป็น 2 กลุ่มที่สำคัญ ได้แก่

1. กลุ่มที่มีความคิดเชิงอนุรักษ์ กลุ่มนี้ได้แก่ กลุ่มที่มีความคิดแบบเถรวาท ซึ่งไม่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ไปจากพุทธพจน์เดิม มีการตัดสินใจโดยอิงหลักทางนิติศาสตร์ กลุ่มนี้จึงมีความคิดเห็นที่คัดค้าน

2. กลุ่มที่มีความคิดเชิงปฏิรูป กลุ่มนี้ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสมัยใหม่ จึงมีความคิดเห็นที่ก้าวหน้า มองเห็นประโยชน์ในมิติทางสังคม มีการตัดสินใจโดยอิงหลักทางรัฐศาสตร์ กลุ่มนี้จึงมีความคิดเห็นที่สนับสนุน

4.1.4.2 ความคิดเห็นของสังคมต่อสถานภาพของภิกษุณี

ผู้วิจัยได้รวบรวมความคิดเห็นของผู้คนในสังคม ดังนี้

พ.อ. (พิเศษ) เลื่อน สุนทรเสวต อดีตอนุศาสนาจารย์ กองทัพบก แสดงทัศนะว่า

เรื่องพระวินัยกรณีภิกษุณีเป็นไปไม่ได้อยู่แล้ว เพราะสิ้นสุดลงแล้วตามหลักการของเถรวาท เมื่อไม่มีภิกษุณีจะบวชได้อย่างไร เพราะพระวินัยบัญญัติว่าต้องได้รับการบวชจากสงฆ์สองฝ่าย ครั้นจะไปบวชจากได้วันหรือศรีลังกาซึ่งเป็นมหายานคณะสงฆ์ไทยก็ไม่รับรอง³²

พล.ต.ต. สุชาติ เผือกสกนธ์ เลขาธิการมูลนิธิพระดาบส ได้ให้ความเห็นว่า

พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มีปัญหาเยอะแล้ว เป็นอุบาสิกาก็สามารถบรรลุนิพพานได้ไม่ต้องเป็นสามเณรหรือเป็นภิกษุณีให้เกิดความแตกแยกทางพระพุทธศาสนา และการเป็นอุบาสิกาก็ไม่ต้องถือศีลมาก³³

³² ไทยโพสต์, 16 พฤษภาคม 2544

³³ ไทยรัฐ, 17 พฤษภาคม 2544

นายกมล ศรีนอก นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา กล่าวว่า

การพยายามที่จะฟื้นฟูภิกษุณีขึ้นมาในเมืองไทยของอาจารย์ฉัตรสุมาลย์นั้น นับว่าเป็นการทำลายความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เนื่องจากก่อให้เกิดความแตกแยกในหมู่พุทธศาสนิกชน เพราะเรื่องการบวชภิกษุณีในประเทศไทยเป็นไปไม่ได้อยู่แล้ว เมื่อไม่มีภิกษุณีสงฆ์เพื่อสืบทอดกัมมัฏฐาน ทั้งนี้ใครจะคิดว่าตัวเองเป็นภิกษุณี ใครที่มีความต้องการ มีความอยากจะเป็นภิกษุณี แต่ถือความเป็นภิกษุณีที่ไม่ถูกต้อง³⁴

เสถียรพงษ์ วรรณปก ราชบัณฑิตผู้เชี่ยวชาญในด้านพระพุทธศาสนา มีความเห็นว่า น่าจะเป็นทางที่ดีที่เปิดโอกาสให้สตรีได้แสดงศักยภาพทางพระพุทธศาสนาต่อสังคม เพราะเท่าที่ผ่านมา ถ้าศึกษาประวัติทางพระพุทธศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าท่านก็เปิดช่องให้สตรีมีโอกาสบวชตามศักยภาพที่มีอยู่ของแต่ละบุคคลได้ ซึ่งอานิสงส์ของพระพุทธเจ้าในพุทธกาลก็ทำให้เกิดภิกษุณีสงฆ์ขึ้น ประเด็นที่เกิดขึ้น ณ วันนี้ สังคมไทยซึ่งถือว่าเป็นสังคมที่ยืดรูปแบบแต่ภายนอกโดยไม่มองถึงแก่นสาระ จึงทำให้เกิดการไม่ยอมรับในสถานภาพของผู้หญิงที่จะมาบวช แต่การที่คณะสงฆ์ออกมาอ้างว่า บวชภิกษุณีในเมืองไทยไม่สามารถมีขึ้นได้ เพราะการมีภิกษุณีได้ดับสูญไปแล้วนั้น ตนขอยืนยันว่า เป็นข้ออ้างที่ไม่ถูกต้องเลยแม้แต่น้อย เพราะการระบุดังกล่าวเป็นเพียงแนวทฤษฎีของเถรวาทที่เชื่อกันเองว่าภิกษุณีขาดตอน และสูญไปเมื่อพุทธศตวรรษที่ 17³⁵

ผศ. มาลี พุกษ์พงศาดี ประธานโครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กล่าวว่า

ทางโครงการสนับสนุนให้เมืองไทยมีการบวชสามเณรี-ภิกษุณี เพราะจะเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติธรรม และรูปแบบการบวชเป็นการแสดงถึงความศรัทธาสูงสุดที่จะมาสู่เพศบรรพชิต เพื่อที่จะสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างเข้มข้นและสามารถที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากขึ้น³⁶

³⁴ “ถล่มธัมมมัทธา เจตนาไม่บริสุทธิ์” ไทยโพสต์. (16 พฤษภาคม 2544)

³⁵ “ราชบัณฑิตหนุนสุดตัว ฟื้นฟูภิกษุณี”, ไทยโพสต์, (28 เมษายน 2544)

³⁶ วัดทรงธรรมกัลยาณี, “สามเณรีและภิกษุณีในทัศนะของนักวิชาการสตรี”

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ อาจารย์คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้แสดงทัศนะว่า

สังคมน่าจะเปิดใจให้กว้าง ในการให้โอกาสผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณี หรือสามเณรี เรื่องของกฎหมายควรจะมาทีหลัง เช่นเดียวกับการบวชภิกษุสงฆ์ ซึ่งเดิมเป็นการบวชตามประเพณี แต่ต่อมามีการตรากฎหมาย การบวชสามเณรีคิดว่าน่าจะคล้ายกับการบวชชี เพราะในกฎหมายไม่ได้ระบุถึง กฎหมายจะรองรับเฉพาะการบวชภิกษุสงฆ์เท่านั้น แต่ก็มีบวชชีมาหลายสิบปีแล้วได้ แต่ทั้งนี้ผมไม่สามารถเดาใจของมหาเถรสมาคมได้ว่าเห็นอย่างไรกับเรื่องนี้ แต่คิดว่าถ้าสังคมไทยเข้าใจประเด็นเหล่านี้ มหาเถรสมาคมคงจะดูความรู้สึกของคนไทยโดยทั่วไป³⁷

4.1.4.4 ข้อสรุปเชิงสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพของภิกษุณีกับสังคม

กล่าวได้ว่าความคิดเห็นของสังคมในปัจจุบัน ขึ้นอยู่กับการชี้นำของสื่อ หากองค์กรใดได้ความร่วมมือจากสื่อ การสร้างการยอมรับก็จะเกิดขึ้นได้โดยง่าย ภิกษุณีก็เช่นเดียวกัน ในระยะแรกสื่อที่ออกมาค่อนข้างจะมีทัศนคติในเชิงลบมากกว่า แต่เมื่อภิกษุณีเริ่มมีพัฒนาการในบทบาทของตนเองทางสังคม ก็เริ่มมีสื่อที่มีทัศนคติในเชิงบวกมากขึ้น เมื่อมีการประชาสัมพันธ์ในเชิงบวก กระแสของสังคมก็จะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง การยอมรับในศักยภาพที่แสดงออกจากรูปแบบต่าง ๆ ของภิกษุณีเริ่มมีมากขึ้นโดยลำดับ มีความเป็นไปได้ว่า กระแสของสังคมอาจจะเริ่มเปลี่ยนไปในอนาคต เนื่องจากความทันสมัยของข้อมูลข่าวสาร ทำให้สังคมรู้ถึงประโยชน์ของภิกษุณีที่มีต่อสังคม ซึ่งทำให้คิดได้ว่า สังคมบางส่วนให้ความสำคัญกับบทบาทของภิกษุณีมากกว่าพระธรรมวินัย

4.2 บทบาทของภิกษุณีในประเทศไทย

4.2.1 บทบาทหลักของภิกษุณี

บทบาทในด้านศาสนา กล่าวได้ว่าเป็นบทบาทหลักของภิกษุณี ซึ่งหมายถึงบทบาทในด้านต่าง ๆ เช่น บทบาทในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของพระพุทธองค์ บทบาทในการเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมทางศาสนา และบทบาทในการเป็นผู้นำทางด้านจิตใจให้กับพุทธศาสนิกชน ด้วยการเผยแผ่พุทธธรรมเป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาบทบาทภิกษุณีในประเทศไทยที่ปรากฏมีดังนี้

³⁷ “รวมข.ชีสามเณรีทำได้ สังคึกษาหาผลกระทบ”, มติชน, (12กุมภาพันธ์2544)

4.2.1.1 บทบาทในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

บทบาทในข้อนี้แม้จะมีข้อสงสัยว่า ภิกษุณีจะปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้อย่างไร ในเมื่อการได้มาซึ่งสถานภาพของภิกษุณีเป็นสิ่งที่ขัดต่อพระธรรมวินัยในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท อย่างไรก็ตาม ทางฝ่ายผู้บวชภิกษุณีก็อ้างว่าประเด็นในเรื่องการบวชจำเป็นต้องมีการตีความใหม่ และยืนยันว่าตนเองได้ปฏิบัติตามธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ มิใช่เพียงมติของการทำสังคายนาครั้งที่ 1 ดังนั้นจึงถือว่าตนเองได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ซึ่งบทบาทการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยของภิกษุณี ก็เป็นไปตามข้อวัตรที่ได้มีการกำหนดไว้ให้ภิกษุต้องนับถือ โดยในส่วนของภิกษุณีที่บวชมาจากสายมหายาน ก็ต้องรักษาศีล 348 ข้อที่ถือกันมาจากนิกายธรรมคุด และศีลโพธิสัตว์อีก 57 ข้อ³⁸ ตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนามหายานในการประพฤติวัตรตามหลักธรรมวินัยของภิกษุณีในปัจจุบัน

ดังนั้น เพื่อสนับสนุนให้ภิกษุณีที่บวชได้มีศักยภาพในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมากขึ้น จึงมีการจึงมีการจัดโครงการเพื่ออบรมภิกษุณี เช่น โครงการอบรมภิกษุณีสงฆ์นานาชาติในพรรษา ของวัตรทรงธรรมกัลยาณี โดยโครงการนี้มีหลักการว่าในการรื้อฟื้นภิกษุณีสงฆ์ในประเทศไทยเพื่อให้เป็นไปตามเจตน์จำนงขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงมอบหมายพระศาสนาให้อยู่ในความดูแลของพุทธบริษัท 4 เมื่อยังไม่มีภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีที่เพิ่งเริ่มอุปสมบท ควรที่จะได้อยู่กันเป็นสังฆะอย่างน้อยที่สุดในช่วงเข้าพรรษา โดยมีพระอาจารย์(ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์) ให้การอบรมสั่งสอน เมื่อทางวัตรทรงธรรมกัลยาณีจัดการอบรมสำหรับภิกษุณีขึ้น จึงเชิญให้ภิกษุณีสงฆ์จากประเทศอื่น ๆ ที่เพิ่งบวช และยังขาดการอบรมได้รับการอบรมไปพร้อม ๆ กัน นับเป็นการปลูกฝังคณะสงฆ์ที่ดี โครงการนี้ให้ความรู้ทั่วไปทั้งแก่ภิกษุณี สามเณรี นักบวชสตรี หรือแม่ฆราวาสที่ตั้งใจที่จะเลือกหนทางการเป็นนักบวชด้วย³⁹

4.2.1.2 บทบาทในการประกอบพิธีกรรม

พระสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นเนืองนาบุญสำหรับพุทธศาสนิกชน การทำบุญกับพระสงฆ์ย่อมได้รับอานิสงส์สูง และด้วยเหตุนี้จึงเกิดมีพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น เพื่อให้

³⁸ พิมพ์พันธุ์ หาญสกุล และคนอื่น ๆ, สามเณรีรั้มนันทา ผู้ประกาศจุดยืนพลิกฟื้นภิกษุณีไทย รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, น. 232.

³⁹ “โครงการอบรมภิกษุณีสงฆ์นานาชาติในพรรษา”

พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสสร้างบุญกับพระสงฆ์ พิธีกรรมทางศาสนาจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวเชื่อมระหว่างพุทธศาสนิกชน กับพระสงฆ์ในการบำเพ็ญบุญ นิธิ เอียวศรีวงศ์ให้ทัศนะในเรื่องนี้ว่า

ผมคิดว่าพิธีกรรมนี้แหละที่เป็นเครื่องมือและสัญลักษณ์สำคัญที่จะบอกว่าใครเป็นนักบวช เพราะนักบวชย่อมมีสิทธิและหน้าที่ทำพิธีกรรมอันเป็นตัวเชื่อมระหว่างสังฆารมณ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทุกศาสนา⁴⁰

ดังนั้น ภิกษุณี ในฐานะนักบวชในพระพุทธศาสนา จึงอยู่ในฐานะผู้ประกอบพิธีกรรมให้กับพุทธศาสนิกชนด้วย เช่นที่วัตรทรงธรรมกัลยาณี ในตอนเช้าที่ภิกษุณีจะต้องบิณฑบาต ก็ปรากฏว่ามีพุทธศาสนิกชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงหลายท่าน ออกมาใส่บาตรภิกษุณี โดยมีได้ตั้งข้อรังเกียจแต่อย่างใด และในวันพระ วันสำคัญทางศาสนา และวันอาทิตย์ ทางวัดก็จัดให้มีกิจกรรมทำบุญกับภิกษุณี ดังนี้

เริ่มพิธีถวายกองทาน เวลา 10.30 น. สวดมนต์ทำวัตรเช้าและนั่งสมาธิพร้อมฟังธรรม ร่วมถวายภัตตาหารภิกษุณี, สามเณรี ที่ประจำอยู่ที่วัตร การถวายกองทาน ถวายทานแด่พระพุทธรูปเจ้า พระอรหันต์สาวก พระอรหันต์สาวิกา และพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งจะกระทำทุกวันพระและวันอาทิตย์⁴¹

อย่างไรก็ตามในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เมื่อแม่ชีไม่ได้รับการยอมรับสถานภาพในฐานะนักบวชอย่างชัดเจน แม่ชีจึงมิได้เป็นตัวเลือกทางพิธีกรรมในฐานะที่ใกล้เคียงกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา แต่เมื่อมีภิกษุณีเกิดขึ้น จึงเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับสังคมที่จะมีโอกาสได้ทำบุญกับภิกษุณี และถือได้ว่าเป็นมิติใหม่ของสังคมที่จะมีผู้หญิงทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนา ที่ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของการยอมรับสถานภาพนักบวชในสังคมปัจจุบัน

4.2.1.3 บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจัดเป็นภาระหน้าที่อันสำคัญของพระสงฆ์ เนื่องด้วยอุดมการณ์เพื่อมหาชนที่พระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้สาวกโดยตรัสให้ภิกษุเที่ยวไปเพื่อประโยชน์

⁴⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ว่าด้วย “เพศ” ความคิด ตัวตน และอคติทางเพศ ผู้หญิง เกย์ เพศศึกษา และกามารมณ์ (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพินแอนด์ พรีนติ้ง เซ็นเตอร์, 2545), น. 58.

⁴¹ กิจกรรมทุกสัปดาห์

สุขสำหรับชนหมู่มากร ดังนั้นภิกษุณีจึงมีหน้าที่จะต้องเผยแผ่คำสอนของพระพุทธองค์โดยการเทศนาสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้มีความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

หลักจากที่ภิกษุณีเริ่มต้นสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นในสังคมไทย ก็มีบทบาทในด้านนี้ปรากฏออกมาเป็นระยะ ภิกษุณีที่มีบทบาทในด้านการเผยแผ่ที่สำคัญเท่าที่ปรากฏในปัจจุบันก็มีหลายท่าน และการเผยแผ่ก็เป็นไปในหลายช่องทาง เช่นการทำงานเผยแผ่ของภิกษุณีธัมมันทา ซึ่งได้ทำงานเผยแผ่ในหลายช่องทางเช่น การจัดทำหนังสือธรรมะ เทปธรรมะ และการออกอากาศรายการโทรทัศน์เป็นต้น ที่สำคัญท่านได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างเช่น

1. โครงการอบรมสตรีชาวพุทธ

การอบรมสตรีชาวพุทธ การอบรมในแต่ละครั้งจะมีการเน้นทั้งในด้านเนื้อหาและการปฏิบัติที่แตกต่างกันไป โดยใช้ระยะเวลาในการอบรม 3 วัน ซึ่งจะเป็นการเข้ามาอยู่ร่วมกันในชุมชนสังฆะเพื่อปรับฐานทางด้านจิตใจ ศึกษาแนวทางในการพัฒนาจิต พร้อม ๆ ไปกับให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่เป็นประวัติ วัฒนธรรม ปรัชญา และการเรียนรู้รูปแบบการอยู่ร่วมกัน รวมไปถึงการฝึกกิจกรรมละลายอัตตาในหลากหลายรูปแบบ โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้นำไปใช้ในชีวิตการทำงานเพื่อสร้างความสุข ความสงบ และสันติให้เกิดขึ้นในใจ⁴²

2. โครงการอบรมเพิ่มพลัง

โครงการนี้จัดขึ้นภายใต้หลักการที่ว่า ในโลกปัจจุบัน ความก้าวหน้าทางองค์ความรู้ข่าวสารข้อมูลมีมากมายมหาศาล แต่บางครั้งมนุษย์ยังขาดการสังเกต ขาดไหวพริบ ขาดความสามารถในการฟังให้เข้าใจประเด็น เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว มูลนิธิฯ จึงได้อาราธนาภิกษุณีธัมมันทาให้ช่วยถ่ายทอดเทคนิคต่าง ๆ จากประสบการณ์อันกว้างขวางของท่าน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้พัฒนาโดยองค์รวม มีความสามารถในการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีคุณภาพขึ้น⁴³

⁴²ภิกษุณีธัมมันทา “โครงการอบรมสตรีชาวพุทธครั้งที่ 418 ก.ค.-23 ต.ค. 2548”
จดหมายข่าวพุทธสาวิกา (13 เม.ย.-14 มิ.ย. 2548)

⁴³โครงการอบรมเพิ่มพลังhttp://www.thaibhikkhunis.org/index.php?option=com_content&task=view&id=48&Itemid=9

3. โครงการธรรมะจากแม่ ละครธรรมะผ่านมือถือ

โครงการนี้จัดร่วมกับสำนักงานส่งเสริมสุขภาพแห่งชาติ (สสส.) โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างสุขภาพเชิงรุกเข้าถึงกลุ่มวัยรุ่น รายการนี้เป็นละครธรรมะ 3 นาที ที่ภิกษุณีธัมมันทาได้เทศนาธรรมสื่อสารผ่านบทละครตลกและได้สาระ ซึ่งสามารถรับชมได้ถึง 3 ช่องทาง ได้แก่ 1) รับชมผ่านทางโทรศัพท์มือถือ 2) รับชมผ่านรายการ “ธรรมะจากแม่” ที่ออกอากาศทาง ETV 3) รับชมผ่านอินเทอร์เน็ต ผ่านทางบรอดแบนด์ได้ที่ WWW.dd2u.net⁴⁴

4. โครงการรับศีลพระโพธิสัตว์

แนวคิดพระโพธิสัตว์ จัดได้ว่าเป็นแนวคิดที่เป็นอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา มหายาน ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมิได้กล่าวถึงเรื่องนี้มากนัก แต่ในปัจจุบันมีการพูดถึงแนวความคิดเช่นนี้มากขึ้นในสังคมไทย ในส่วนของภิกษุณี เมื่อต้องไปอุปสมบทสายของมหายาน จึงต้องรับศีลโพธิสัตว์มาด้วย ดังนั้น ภิกษุณีจึงมีส่วนในการเผยแพร่แนวคิดพระโพธิสัตว์ ที่วัตรทรงธรรมกัลยาณี ก็มีการจัดให้รับศีลพระโพธิสัตว์ซึ่งประกอบไปด้วย ข้อปฏิบัติ 58 ข้อสำหรับนักบวช และ 34 ข้อสำหรับฆราวาส โดยผู้ที่เข้าร่วมโครงการนี้ได้ต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง และแสดงออกถึงความตั้งใจมั่นที่จะเดินทางเส้นทางนี้ การรับศีลพระโพธิสัตว์จึงเป็นการประกาศตนว่า เลือกลงบงเส้นทางชีวิตสายใหม่ โดยทุกเดือนจะมีการนัดสมาชิกโพธิสัตว์จะต้องเข้ามาพบเจอกันเพื่อเข้าพิธีปลงอาบัติร่วมกัน โดยสมาชิกผู้มีอาวุโสสูงสุดเป็นผู้ขานศีลแต่ละข้อ หากผู้ใดละเมิด หรือแม้แต่สงสัยว่าต่างพร้อม มัวหมอง ให้ก้มลงกราบหมู่คณะเพื่อแสดงอาบัติ และแสดงเจตจำนงที่จะตั้งใจมั่นมิให้ขาดตกบกพร่องในอนาคต⁴⁵

4.2.2 บทบาทของของภิกษุณี

บทบาทของของภิกษุณี หมายถึง บทบาทเสริม เช่นบทบาทในการทำงานสังคมสงเคราะห์ บทบาทในด้านการพัฒนาชุมชน ซึ่งจากการศึกษาบทบาทในด้านนี้ของภิกษุณีในประเทศไทยที่ปรากฏมีดังนี้

⁴⁴ ภิกษุณีธัมมันทา “ธรรมะจากแม่ ละครธรรมะผ่านมือถือ” จดหมายข่าวพุทธสาวิกา (20 ม.ค.-มี.ค. 2550), น.25.

⁴⁵ การรับศีลโพธิสัตว์ ที่วัตรทรงธรรมกัลยาณี, จดหมายข่าวพุทธสาวิกา (8 ม.ค.-มี.ค. 2547), น. 6

4.2.2.1 บทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์

แม้ภิกษุณีจะมีบทบาทโดยตรงทางด้านศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็ควรที่จะสร้างบทบาทด้านอื่นไปด้วย การที่ภิกษุณีจะมีบทบาทในด้านอื่น ๆ ถือได้ว่าเป็นการสร้างภาพพจน์ที่ดีเพื่อให้สังคมได้ยอมรับสถานภาพของภิกษุณีมากขึ้น อย่างไรก็ตามบทบาทอื่นทางด้านสังคมนั้นมีมากมาย จำเป็นต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมในบทบาทดังกล่าวด้วยเช่นกัน แต่ภิกษุณีก็ไม่สามารถที่จะทิ้งบทบาทในด้านสังคมไปได้ เพราะการที่ยังต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมตลอดเวลา ภิกษุณีจึงเปรียบเสมือนดวงไฟในที่มืด ให้สตรีที่ประสบปัญหาชีวิตได้มีโอกาสได้เข้ามาพึ่งพิง ซึ่งจากการศึกษาบทบาทของภิกษุณีในด้านนี้ ที่ปรากฏชัดก็คือ โครงการของภิกษุณีธัมมวันทา เช่น

1. โครงการบ้านสานต์รักษ์

บ้านสานต์รักษ์ก่อตั้งขึ้นโดย ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ เมื่อเดือนมกราคม 2539 แรกเริ่มเพื่อให้ความอนุเคราะห์สตรีที่มีครอบครัวไม่พึงประสงค์ เพื่อเป็นการผ่อนปรนปัญหาสังคม ต่อมาได้ขยายฐานความช่วยเหลือให้ครอบคลุมสตรีและเด็กหญิงที่ด้อยโอกาสในสังคม นอกจากนี้จะเป็นสถานที่พักพิงแล้วบ้านสานต์รักษ์ยังเป็นสถานอบรมทางจิตใจให้แก่สมาชิกของบ้าน เพื่อให้เติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งทางกายและใจ มิใช่เพียงแต่ช่วยเหลือตนเองได้เท่านั้น แต่ยังมีความรู้ความสามารถที่จะช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วย

วัตถุประสงค์

- จัดหาสถานพักพิงแก่สตรีและเด็กหญิงผู้ด้อยโอกาส
- ให้การศึกษาแก่เด็กหญิงที่ขาดผู้อุปการะ
- ให้การอบรมแก่กุลธิดาให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

คุณสมบัติของผู้เข้าร่วมโครงการ

- สตรีและเด็กหญิงที่ขาดผู้อุปการะ
- เป็นผู้อบรมสั่งสอนได้ (ไม่ว่ายากสอนยาก)⁴⁶

2. โครงการต้นกล้าโพธิ์สัตว์

โครงการนี้จัดขึ้นโดยวัตรทรงธรรมกัลยาณี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมอบทุนการศึกษาแก่เยาวชนหญิงให้มีโอกาสได้เรียนหนังสือเติบโตเป็นกำลังให้กับพระพุทธศาสนาในอนาคต⁴⁷

⁴⁶ ข้อมูลจากแผ่นพับประชาสัมพันธ์โครงการบ้านสานต์รักษ์ ดูรายละเอียดในเวป

<http://www.thaibhikkhunis.org>

⁴⁷ ชุมชนชาววัตร, จดหมายข่าวพุทธสาวิกา (8 ม.ค.-มี.ค. 2547), น. 20

4.2.2.2 บทบาทในการทำงานร่วมกับองค์กรอื่น ๆ

เนื่องจากภิกษุณีถือว่าเป็นสิ่งใหม่ในสังคมไทย และยังไม่เป็นที่คุ้นเคยจะยอมรับสตรีในฐานะนักบวชที่ใกล้เคียงกับพระภิกษุ ดังนั้นหากภิกษุณีต้องการจะได้รับการยอมรับ ก็จำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับองค์กรต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไม่จำกัดว่าจะเป็นองค์กรทางด้านศาสนาหรือไม่ และโดยส่วนมากจะเป็นองค์กรที่สนับสนุนสิทธิสตรีหรือเป็นองค์กรที่เห็นด้วยกับการบวชภิกษุณี จากการศึกษาภิกษุณีธัมมันทาได้มีการร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ยกตัวอย่าง เช่น

1. ทำงานร่วมกับคณะกรรมการกิจการสตรีเยาวชนและผู้สูงอายุฉิมภา ซึ่งคณะกรรมการชุดนี้ได้พยายามผลักดันเรื่องภิกษุณีเข้าสู่รัฐสภา และยังได้ทำการศึกษาเรื่องภิกษุณีโดยละเอียด พร้อมกับได้จัดเสวนาให้ความรู้เกี่ยวกับภิกษุณีใน 4 ภูมิภาค คือที่ ขอนแก่น ชลบุรี เชียงใหม่ และนครศรีธรรมราช

2. ทำงานร่วมกับกลุ่มสตรีเพื่อสันติภาพ โดยภิกษุณีธัมมันทาได้รับเลือกเป็น สตรีหนึ่งใน 1000 ที่เป็นสตรีเพื่อสันติภาพ ได้รับการเสนอชื่อเพื่อเข้ารับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ

3. ทำงานร่วมกับกลุ่มเสขิยธรรม ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของพระภิกษุสามเณรและฆราวาส ผู้ห่วงใยในพระพุทธศาสนาและสภาพของสังคมไทย โดยกลุ่มนี้มีความประสงค์จะประยุกต์ใช้ศาสนธรรมเพื่อการพัฒนาตนเองและสังคมอย่างสมสมัย นอกเหนือจากการประสานงานและเกื้อหนุนกำลังใจซึ่งกันและกัน ในการทำงานเพื่อสังคมในด้านต่าง ๆ

สถานการณ์ของภิกษุณีในประเทศไทยยังไม่มีความชัดเจนเท่าที่ควร เท่าที่ปรากฏในปัจจุบัน ภิกษุณีในเมืองไทยสังกัดกับองค์กรสงฆ์ในต่างประเทศ ไม่ได้สังกัดองค์กรสงฆ์ของไทย จึงเหมือนกับภิกษุณีต่างประเทศที่เข้ามาทำงานในเมืองไทย

การเข้ามามีบทบาทในสังคมของภิกษุณี นับได้ว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างความยอมรับองค์กรภิกษุณีในสังคม เราไม่สามารถปฏิเสธความจริงของสังคมได้ว่า หากต้องการให้สังคมยอมรับ ก็ต้องดูว่าภิกษุณีมีประโยชน์ต่อสังคมมากแค่ไหน การศึกษาเรื่องบทบาทของภิกษุณีจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจ เนื่องจากด้วยสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยพุทธกาลมากมาย บทบาทของภิกษุณีในปัจจุบันจึงมีมิติที่หลากหลายมากกว่าในสมัยพุทธกาล การทำงานเพื่อประโยชน์ตน และส่วนรวมด้วยการประสานร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของบทบาทภิกษุณีในสมัยนี้ จากข้อมูลที่ผ่านมาจึงเห็นได้ว่าภิกษุณีเริ่มมีบทบาทในสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะภิกษุณีธัมมันทา การทำงานของภิกษุณีทั้งในด้านงานเผยแผ่และงานสังคมสงเคราะห์จะทำให้สังคมเริ่มคุ้นเคยกับภาพของภิกษุณี

ในฐานะนักบวชสตรีที่ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา เมื่อสังคมเห็นประโยชน์จากสิ่งที่ภิกษุณีกระทำ กระแสที่จะปฏิเสธภิกษุณีก็เริ่มที่จะลดลง การที่สังคมยอมรับบทบาทของภิกษุณี จึงทำให้มองเห็นได้ว่าสังคมก็เริ่มที่จะยอมรับในสถานภาพของภิกษุณีในสังคม บทบาทของภิกษุณีจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างความยอมรับจากกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม แม้จะเป็นเรื่องยากที่จะให้คณะสงฆ์เถรวาทยอมรับ แต่การยึดพื้นที่ทางสังคมของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเพียงนิตินัยเท่านั้น ในขณะที่รัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้มีความหลากหลายทางศาสนา ภิกษุณีจึงมีพื้นที่ให้ทำงานในสังคมได้ โดยที่สังคมหลายกลุ่มก็ให้การยอมรับ ดังนั้นหากที่ภิกษุณีปรารถนาที่จะได้รับการยอมรับ จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างผลงานให้กลุ่มพุทธศาสนิกชนรุ่นใหม่เห็นความสำคัญของการมีภิกษุณีในสังคมไทย จากแรงหนุนของบทบาทที่เป็นผลงานสำคัญของภิกษุณีในการพิสูจน์คุณค่าตนเองต่อสังคม และด้วยแรงหนุนของกระแสเรื่องความเสมอภาคที่มีในสังคมการสร้างความยอมรับสถานภาพและบทบาทของภิกษุณีจึงมีความเป็นไปได้ในอนาคต

สำนักหอสมุด